

A nyugdíjaskori megélhetés és a szülőtartás kapcsolata*

Barta Judit**

A jelen tanulmány elméleti síkon, a jogi szabályozás és az uniós demográfiai felmérések kontextusában vizsgálja azt, hogy van-e valós esély arra, hogy csökkenhet az öregségi nyugdíjak mértéke, az öregségi nyugdíj nem tudja majd biztosítani a szükséges megélhetést? Ha az állam nem garantál egy időskori megélhetéshez szükséges nyugdíjszintet, sor kerülhet-e a Magyarországon bevezetett szülőtartásra, milyen feltételei vannak Magyarországon a jogilag kikényszerített szülőtartásnak?

Összességében, lehet-e valóság a szülőtartás, mint az időskori megélhetés alternatívája?

Kulcsszavak: öregségi nyugdíj, öregkori megélhetés, minimumnyugdíj, szülőtartás

The relationship between retirement livelihoods and parental care

The present study examines, from a theoretical perspective, in the context of legislation and EU demographic surveys, whether there is a real chance that old-age pensions may decrease and that old-age pensions will not be able to provide the necessary living standard. If the state does not guarantee the level of pensions needed to live in old age, can the parent maintenance in Hungary be introduced, and what are the conditions for legally enforced parent maintenance in Hungary?

Overall, can parent maintenance be a reality as an alternative provision to old age care?

Keywords: old-age pension, old-age living, minimum pension, parental support

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.2.5>

Bevezető

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról szóló T/10528. törvényjavaslat vitája során, amely 2016-ban „frissítette” a Ptk.-ban egyébként is szereplő szülőtaras jogintézményét, kritikaként hangzott el az, hogy az állam folyamatosan kijebb vonul a szociális szférából, melynek első lépése az Alaptörvény vonatkozó rendelkezéseinek felpuhítása volt, és építi le a szociális jogállamot, így egyre több terhet kíván áthárítani a magánszemélyekre, az állampolgárookra. Amennyiben az állam által nyújtott öregségi nyugdíj nem tudja biztosítani a szükséges megélhetést, a nagykorú gyermekek lesznek kötelesek

* A tanulmány a TKP2021-NKTA-51 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NKTA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

** Egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, ÁNTK Civilisztikai Tanszék.

szüleiket eltartani. Ezzel az állam áthárítja a felelősséget a társadalomra, kötelezve a fiatalabb generációt az idősebb, nyugdíjaskorú generáció eltartására, kétszeresen terhelve az épp dolgozó korosztályokat. A jelen tanulmány kizárólag elméleti síkon, a jogi szabályozás és az uniós demográfiai felmérések kontextusában vizsgálja azt, hogy van-e valós esély arra, hogy csökkenhet az öregségi nyugdíjak mértéke, az öregségi nyugdíj nem tudja majd biztosítani a szükséges megélhetést, milyen szerep hárul ekkor az államra, köteles-e a nyugdíjaskori megélhetést bármilyen szinten biztosítani? Állami szerepvállalás hiányában, sor kerülhet-e a szülőtartásra, milyen jogi feltételei vannak e kötelezettségnek Magyarországon, és milyenek az eddigi joggyakorlati tapasztalatok e jogintézményt illetően? Összességében, lehet-e valóság a szülőtartás, mint az időskori megélhetés alternatívája?

1. Az időskori megélhetés biztosításának alapja Magyarországon

Az *Alaptörvény* XIX. cikk (1) bekezdése alapján, Magyarország arra törekszik, hogy minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtson. Anyaság, betegség, rokkantság, fogyatékoság, özvegység, árvaság és önhibáján kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén minden magyar állampolgár törvényben meghatározott támogatásra jogosult. A (2) bekezdés szerint, Magyarország a szociális biztonságot az (1) bekezdés szerinti és más rászorulóknak esetében a szociális intézmények és intézkedések rendszerével valósítja meg.

Látható, hogy az *Alaptörvény* nem garantálja a szociális biztonságot, mint alapjogot, hanem azt fogalmazza meg, hogy az állam törekszik a szociális biztonság nyújtására a szociális intézmények és intézkedések útján. Az (1) bekezdésben felsorolt rászorulsági okok között nem szerepel az öregség, mint a szociális biztonság nyújtását, támogatást megalapozó körülmény. Talán már ezzel is jelezni kívánta az *Alaptörvény* azt a tényt, hogy a nyugdíjrendszerből egyre inkább kiszorulnak a szociális elemek.

Az időskori megélhetés biztosítása az *Alaptörvény* egy másik szakaszában jelenik meg, a szociális biztonságról szóló normákat követően. Az *Alaptörvény* XIX. cikk (4) bekezdés alapján, Magyarország az időskori megélhetés biztosítását a társadalmi szolidaritáson alapuló egységes állami nyugdíjrendszer fenntartásával és önkéntesen létrehozott társadalmi intézmények működésének lehetővé tételével segíti elő.

Az *Alaptörvény* láthatóan nem szól arról, hogy az állampolgároknak joga van az időskori megélhetéshez, amit az állam garantál, méghozzá a szükséges mértékben. Az állam csak abban vállal szerepet, hogy meghatározott intézményeken keresztül lehetővé teszi, illetve elősegíti az időskori megélhetés biztosítását.

Mindez jelentős változás a korábbi *Alkotmányban* megfogalmazottakhoz képest. Az 1949. évi XX. törvény 70/E. § (1) bekezdése szerint, a Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz; öregség, betegség, rokkantság, özvegység, árvaság és önhibájukon kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén a megélhetésükhöz szükséges ellátásra jogosultak.

Az Alkotmány tehát egyrészt még alapjognak tekintette a szociális biztonságot, másrészt arra az öregség miatt rászorulókat is jogosultak voltak.

„Az Alaptörvény azonban újrafogalmazta a szociális jogokat. A megélhetéshez szükséges ellátásra való jogosultság helyett, az állami szerepvállalást törekvőként fogalmazta meg, amelynek alapján a rászorulókat támogatásra jogosultak, azonban ezzel együtt a jog államcélá alakult.”¹

Az Alaptörvénnyel jelentősen megváltozott az időskori megélhetés megközelítése is, az nem részese már a szociális biztonságnak, nem Alaptörvényben biztosított jog, és nem garantált a megélhetéshez szükséges mértékű ellátás nyújtása sem.²

Az állam fenntartja a társadalombiztosítási nyugdíjrendszert, lehetővé teszi az önkéntes előgondokodást, ezzel megteremti a feltételét annak, hogy az állampolgárok megfelelő nyugdíjhoz jussanak, de az állampolgároknak kell előre, aktív koruk során gondoskodniuk a megélhetéshez szükséges vagy megfelelő időskori jövedelemről.

2. A magyar öregségi nyugdíjrendszer felépítése, az öregségi nyugdíj összegét meghatározó tényezők

Az Alaptörvényből kiindulva a magyar nyugdíjrendszer *két pilléren nyugszik*: a kötelező, társadalombiztosítási nyugdíjrendszeren (a továbbiakban: állami nyugdíj)³ és az önkéntesen választható, az egyéni előgondokodást lehetővé tevő intézmények rendszerén. Ezt erősíti meg a nyugdíjreform végrehajtásának koncepcionális irányairól és a szabad nyugdíjpénztár-választással összefüggő feladatokról szóló 1281/2010. (XII. 15.) Korm. határozat, amelynek 1. a) pontja rögzíti, hogy a hosszú távú finanszírozhatóság megteremtése érdekében *a hárompilléres rendszerből visszatérés történt a kétpilléres rendszerbe*.

A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény tartalmazza az öregségi állami nyugdíj szabályait. A kezdő öregségi nyugdíj összege alapvetően az aktív kori keresettől és a megszerzett szolgálati idő hosszától függ. Ezt befolyásolja még az ún. valorizációs szorzó, amely révén a korábbi aktív kori keresetek jelenértéke számítható ki. A nyugdíjat, annak céljából, hogy reálértékét megtartsa, indexálják. Az indexálás lehet bérindex, amikor az átlagbérek növekedésének mértékéhez igazítják a nyugdíjemelést és lehet árindex, amikor az inflációnak megfelelő mértékben emelik a nyugdíjakat (ez a helyzet Magyarországon) vagy vegyes indexálás, azaz ötven százalékban az

¹ Drinóczi Tímea: Szociális jogok. in: Internetes Jogtudományi Enciklopédia. (szerk.: Jakab András - Könczöl Miklós - Menyhárd Attila - Sulyok Gábor), Budapest, 2019. 08. 06. <http://ijoten.hu/szocikk/szocialis-jogok>

² A szociális jogok alapjogi kérdéséről, az alapjogok természetéről lásd még részletesebben Téglási András: *A szociális jogok alkotmányos védelme – különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019., 107-211. o.

³ A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény 1. § (1) bekezdés szerint, a kötelező társadalombiztosítási nyugdíjrendszer működtetése és fejlesztése az állam feladata. A társadalombiztosítási nyugdíjrendszer öregség esetén a biztosított részére, elhalálása esetén a hozzátartozója részére egységes elvek alapján nyugellátást biztosít.

áraemelkedéshez és ötven százalékban a béremlelkedéshez igazítják a nyugdíjak emelését. Amennyiben az átlagkeresetek emelkedésének üteme nagyobb, mint az éves infláció növekedése és ezzel a nyugdíjak emelkedése, a nyugdíjak relatíve elértéktelenednek az átlagkeresetekhez képest, csökken a *nyugdíjak bérpótlási aránya*.⁴

A második, kiegészítő nyugdíjpillér a rendszerváltást (1989) követően kezdett kialakulni. Ennek több államilag elismert intézménye van. Az első, intézményes önkéntes nyugdíj-előtakarékosságot lehetővé tevő jogszabály *1993-ban született meg*, ez volt az *Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról* szóló 1993. évi XCVI. törvény. Ezt követte a kötelező, tőkefedezeti elven működő⁵ *magánnyugdíjpénztári rendszert* bevezető, a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról szóló 1997. évi LXXXII. törvény, 2011-ben, törvénymódosítással *megszüntetésre került ennek kötelező jellege, ez is önkéntessé vált*. A törvénymódosítással megszűnt Magyarországon a kötelező nyugdíjaskori előgondoskodás.

A *2003/41/EK irányelv* kötelező implementálásának következményeként fogadták el Magyarországon a *foglalkoztatói nyugdíjról és intézményeiről szóló 2007. évi CXVII. törvényt*, mely alapján 2008-tól van lehetőség foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató alapítására. Az önkéntes előgondoskodásban a foglalkoztatói

⁴ A keresőképes jövedelemhez viszonyított öregségi nyugdíj mértékének nettó helyettesítési rátája azt mutatja meg, hogyan viszonyul a kezdő nyugdíj értéke az utolsó munkában töltött időszak átlagos keresetéhez. A magyarországi helyettesítési ráta hosszú évekig viszonylag magasnak volt mondható a tagállamok között, ez pár éve megváltozott. A nyugdíjhelyettesítési ráta a 2016-os adatok szerint 67% volt, ami a negyedik legmagasabb volt az EU-ban. 2016-tól a bérek a nyugdíjaknál nagyobb ütemben emelkedtek. Emellett, azokban az években, amikor a GDP-növekedés meghaladja a 3,5 %-ot, a nyugdíjasok a gazdasági növekedéshez kapcsolódó nyugdíjprémiumot kapnak. 2017-ben, 2018-ban és 2019-ben ezek a nyugdíjprémiumok a teljes nyugellátás 0,9%-át, 1,2%-át, illetőleg 1,4%-át tették ki. Ezen kívül, a Kormány ad hoc juttatásokat (élelmiszer- és rezsziutalványt) is biztosított a nyugdíjasok számára. A nyugdíjprémium és az ad-hoc juttatások azonban egyszeri tételek, és nincsenek hatással a következő évi nyugdíjak megállapítására. Összességében a nyugdíjak 2,8%-kal nőttek, miközben a béremlelkedés elérte akár az évi 9,2%-ot. Ennek következtében az átlagnyugdíj és a nettó átlagbér arányaként kifejezett helyettesítési ráta a 2016. évi 67%-ról 2019-re 53%-ra csökkent. 2020 után is folytatódott a trend, a gyorsabb munkabéremlelkedési ütem és a csak inflációval emelt nyugdíjak miatt az átlagnyugdíj már csak kicsivel több, mint felét éri a magyar átlagbérenek.

Központi Statisztikai Hivatal: Magyarország 2017. című kiadványa, 66-67. o.

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2017.pdf>

2020. évi országjelentés – Magyarország 3.1.1. pont, 28. o.

file:///C:/Users/Judit/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/14_HU_autre_document_travail_service_part1_v2.pdf.hu%20(1).pdf

Megjegyzésként: az OECD államokban az átlagos bérpótlási arány 63%.

<http://www.oecd.org/australia/PAG2017-AUS.pdf> (Table 4.8)

Lásd Csiki Gergely: Ez az adat sokkolja igazán a magyar nyugdíjasokat. *Portfolio*, 2021. augusztus 26.

<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20210826/ez-az-adat-sokkolja-igazan-a-magyar-nyugdijasokat-497938>

Süle-Szigeti Bulcsú: A magyar nyugdíjrendszer az egyik legbőkezőbb Európában, de ez is kevés! *Bankmonitor*, 2020. 11. 25.

<https://bankmonitor.hu/mediatar/cikk/a-magyar-nyugdijrendszer-az-egyik-legbokezuubb-europaban-de-ez-is-keves/>

⁵ A tőkefedezeti finanszírozás lényege, hogy a tagok havonta történő befizetéseit tartalékolják és befektetik az ún. felhalmozási időszak, vagy várakozási idő alatt, ezzel teremtik meg a majdani nyugdíjszolgáltatás fedezetét. A biometrikus kockázatokat (a felhalmozási időszak alatt bekövetkezett halál, megrokkolás) és a befektetési kockázatokat a tag viseli.

nyugdíj nem játszik szerepet, mivel e nyugdíjcélú megtakarítási forma középpontjában a foglalkoztató, és nem az előgondoskodó kötelezettségvállalása áll. A foglalkoztatói nyugdíjprogram bevezetéséről a munkáltató dönt, az előgondoskodni szándékozók nem lehetnek egyénileg tagjai, nem tudnak ilyen intézménybe tagként belépni.

Az állam lehetővé tette azt is, hogy ne csak intézményeken keresztül, hanem egyénileg is lehessen, támogatottan előtakarékoskodni, a 2005. évi CLVI. törvénnyel került bevezetésre az ún. *nyugdíj-előtakarékosági számla* (a továbbiakban: NYESZ), amelyet bárki önkéntesen nyithat.

A nyugdíjas korokra előtakarékoskodni kívánók választhatnak a különböző életbiztosítási termékek közül is. Ezeket a szerződéseket a piaci szereplő biztosítókkal lehet megkötni, tehát nem az állam által nyugdíjelőtakarékoság céljából létrehozott intézményekről és jogintézményekről van szó. Az állam azonban itt is támogatólag lépett fel, 2014-ben adókedvezményt vezetett be. Amennyiben a megkötött életbiztosítási szerződés megfelel az személyi adóról szóló törvényben foglalt kritériumoknak, az állam a befizetett adóból jóváír meghatározott összeget a biztosítási szerződés javára.

Bár nem hazánkhoz köthető, de immáron a második pillérbe tartozik az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1238 rendeletével bevezetett *páneurópai egyéni nyugdíjtermék* (a továbbiakban: PEPP). Ez az EU által kifejlesztett nyugdíjelőtakarékosági termék, amelyet bármely tagállami polgár igénybe vehet a külön e célból regisztrált szolgáltatóknál.

Az aktív korúak számára tehát több lehetőség is adott ahhoz, hogy kiegészítsék majdani társadalombiztosítási nyugdíjukat. Az állam adókedvezménnyel is támogat egyes intézményeket, mint az önkéntes nyugdíjpéntári megtakarítások, a nyugdíjbiztosítások, és a nyugdíjelőtakarékosági számla.

2.1. A nyugdíjak mértékét és a nyugdíjasok helyzetét befolyásoló makroszintű tényezők. Az Európai Unió (a továbbiakban: EU) tagállamainak többsége demográfiai válsággal néz szembe, hosszabbodik a várható élettartam, csökken a születések száma, előregedik a társadalom. Az EU lakosságának 2020-ban több mint 17%-a 65 éves vagy annál idősebb volt, és az Eurostat becslései szerint részarányuk 2060-ra eléri a 30%-ot.⁶ 2019-ben minden 65 év feletti személyre átlagosan 2,9 munkaképes korú személy jutott, elviekben ennyi munkaképeskorú járulékbefizetése (a munkaadói befizetéssel együtt) fedezni képes egy átlagos öregségi nyugdíjat. Ez az érték az előrejelzések szerint 2070-re 1,7-re csökken, azaz 1,7 munkaképes korú jut majd egy 65 év feletti személyre.⁷ Egy másik dokumentum is megerősíti ezt, igaz időben kicsit későbbre téve ennek bekövetkezését, e szerint az EU munkaképes korú népessége az előrejelzések szerint csökkenni fog (2100-ig 57,4 millióval), emiatt az időskori függőségi ráta pedig növekedni fog (2100-ra 30 %-ról 60 %-ra, azaz 1,7 munkaképes korú jut

⁶ European Parliament resolution of 21 May 2013 on an Agenda for Adequate, Safe and Sustainable Pensions (2012/2234(INI))

⁷ A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a demográfiai változások hatásairól COM/2020/241 final

egy 65 év felettire).⁸ Az időskori függőségi ráta azt mutatja, hogyan alakul a 65 éves és annál idősebb személyek számának, és a munkaképes korú 20–64 éves személyek számának aránya.

Reformok hiányában a nyugdíjasok számának növekedése, és a munkaképes korúak számának csökkenése a felosztó-kirovó elven finanszírozott, társadalmi szolidaritásra épülő állami nyugdíjrendszerekben krízist idézhet elő.

A felosztó-kirovó finanszírozás tömörített lényege, hogy az aktív munkavállalók után befizetett járulékokból fedezik a folyó nyugdíjak kifizetését. Az egyre növekvő számú nyugdíjast, a folyamatosan csökkenő számú munkaképes korú népességnek kell majd eltartania, azaz meg kell teremtenie a nyugdíjak kifizetéséhez és az egészségügyi szolgáltatások finanszírozásához szükséges forrásokat.⁹

„Az ilyen fejlemények kettős terhet róhatnak a fiatalabb generációkra, és ezáltal kérdéseket vethetnek fel a generációk közötti méltányossággal kapcsolatban.”¹⁰

Amennyiben csökken a befizetők száma, és ezzel az összegyűlt járulékok összege, de marad, vagy növekszik a finanszírozott nyugdíjasok száma, a rendszerben hiány keletkezik. A hiány megfizetését elsősorban az állam vállalhatja magára, de az uniós előírások szerint, ez nem ölthet túlzott méreteket, nem okozhat jelentős költségvetési kiadást, ami gátolhatja a növekedést. Az állam ekkor vagy továbbnöveli az aktív munkavállalók terheit, pl. járulékemeléssel, vagy újabb adókat vet ki, amelynek kárvallottjai leginkább szintén a munkavállalók, vagy csökkenti a kezdő nyugdíjak mértékét és a folyó nyugdíjak indexálását. Végső esetben mindez az állami nyugdíjak mértékének csökkentésével járhat, rontva az addigi bérpótlási arányt. Ebben az esetben, ha a nyugdíjasok nem rendelkeznek kiegészítő jövedelemmel, kiegészítő nyugdíjjal, reálian felmerülhet a szülőtartás jogintézményének szükségessége.

Az előrejelzések szerint¹¹, a legtöbb tagállamban szükség lesz valamilyen állami nyugdíjat kiegészítő megoldásra. Az EU jelenleg a kiegészítő nyugdíjakban látja a megoldást, amely hozzájárul az időskori megélhetés biztosításához. „A kiegészítő nyugdíjak kulcsfontosságú szerepet játszhatnak, különösen akkor, amikor az állami nyugdíjak értékének csökkenése várható.”¹²

2.2. A megélhetést biztosító megfelelő öregségi nyugdíj és az öregségi minimumnyugdíj. A szülőtartási perek során is felmerül, illetve felmerülhet objektív mérceként egy olyan nyugdíj mérték, amely a nyugdíjaskorú szülő tisztességes megélhetéséhez szükséges. Az öregkori megélhetést biztosító

⁸ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Demográfiai változások Európában: a cselekvés eszköztára. COM(2023) 577 final

⁹ A Tanács következtetései: Demográfiai kihívások – az előttünk álló út 2020/C 205/03

¹⁰ Európai Bizottság: Zöld Könyv az idősödésről. A generációk közötti szolidaritás és felelősség előmozdítása. COM(2021) 50 final, 13-15. o.

¹¹ Európai Szemeszter – Tematikus tájékoztató. A nyugdíjak megfelelősége és fenntarthatósága. https://commission.europa.eu/system/files/2018-06/european-semester_thematic-factsheet_adequacy-sustainability-pensions_hu.pdf

¹² A Bizottság és a Tanács közös foglalkoztatási jelentésének tervezete, amely a következőt kíséri: a Bizottság közleménye a 2017. évi éves növekedési jelentésről COM/2016/0729 final

minimumnyugdíj mértékének meghatározása foglalkoztatja az EU-t is. Ennek több oka is van, mint pl. az öregkori elszegényedés elleni küzdelem, annak a ténynek a felismerése, hogy az idősödő társadalomban a nyugdíjasok lesznek a legfőbb fogyasztók, ha nem lesz elegendő pénzük, ez vissza fogja fogni a gazdasági növekedést, az időskori ellátások is pénzbe kerülnek, erre az időszakra koncentrálnak az egészségügyi és akár gondozási szükségletek, amelyek kielégítéséhez pénzre van szükség. Miután e problémák szinte minden tagállamban jelentkeznek, vannak uniós szintű törekvések, kutatások a megfelelő méretek nyugdíj meghatározására. A továbbiakban ezt mutatjuk be röviden, majd azt vizsgáljuk hogyan alakul az öregségi minimumnyugdíj mértéke Magyarországon, mi annak funkciója.

2.3. Az EU törekvései. Az EU részéről már több mint egy évtizeddel ezelőtt felvetődött annak kérdése, hogy jó lenne akár uniós szinten meghatározni egy minimum öregségi nyugdíjmértéket, amely képes biztosítani a nyugdíjaskorú emberek megélhetését, azaz megfelelő a méltó nyugdíjasévekhez, amelyre vonatkozó megállapításokat „A megfelelő, fenntartható és biztonságos európai nyugdíjrendszerek felé” című, 2010. július 7-i bizottsági közlemény, az ún. Zöld könyv foglalt össze. Az Európai Parlament Zöld könyvre reagáló állásfoglalásában¹³ azonban rávilágított arra, hogy nem áll fenn a lehetősége annak, hogy európai uniós szinten határozzák meg a megfelelő nyugdíj mértékét, mert a tagállamokban eltérőek a kereseti és megélhetési jellemzők. Ugyanakkor felkérte a Bizottságot, hogy dolgozzon ki iránymutatást, amely lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy megállapítsák a megfelelő nyugdíjak minimális szintjének kritériumait. Elvárásaként fogalmazta meg, hogy a tagállamoknak úgy kell meghatározniuk *a megfelelőséget, mint az idős emberek tisztességes megélhetéséhez szükséges feltételt*. Az erre reflektáló „Vélemény a Gazdasági és Monetáris Bizottság részről” megjegyzi, hogy a tagállamokban eltérő jövedelmi viszonyok és társadalombiztosítási megoldások nem tesznek lehetővé és indokoltá egy uniós szinten meghatározott egységes minimális nyugdíjmértéket.¹⁴ Több, uniós által finanszírozott kutatás is foglalkozott e kérdéssel, az elméleti megközelítésen túl, azonban jelenleg sincs uniós szinten meghatározott mértékű öregségi minimumnyugdíj, és nem születtek meg a megfelelő nyugdíj meghatározásának egzakt kritériumai sem.

Az EU elméleti síkon és magasabb szinten is deklarálta a méltó időskori megélhetéshez való jogot az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság által elfogadott Szociális Jogok Európai Pillérében, amelynek „Szociális védelem és társadalmi befogadás” című III. fejezete „Időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak” című 15. cikkének b) pontja az alábbi mondja ki: „Idős korban mindenkinek joga van a méltósággal élhető élethez szükséges erőforrásokhoz.”

¹³ Az Európai Parlament (2012/C 188 E/03) állásfoglalása a megfelelő, fenntartható és biztonságos európai nyugdíjrendszerek felé című zöld könyvről.

¹⁴ Jelentés „a megfelelő, fenntartható és biztonságos európai nyugdíjrendszerek felé” című zöld könyvről 3.2.2011 - (2010/2239(INI))
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2011-0025_HU.html#_section3

2.4. A magyarországi öregségi nyugdíjminimum funkciója. A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény 20. § (3) bekezdése szerint, az öregségi teljes nyugdíj összege nem lehet kevesebb az öregségi nyugdíj külön jogszabályban meghatározott legkisebb összegénél. A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény végrehajtásáról szóló 168/1997. (X. 6.) Korm. rendelet 11. §-a tartalmazza az öregségi teljes nyugdíj legkisebb összegét, amely 2008. január 01-től havi 28.500 forint.

Az öregségi nyugdíjminimum eredeti célja az volt, hogy meghatározza a teljes öregségi nyugdíj minimális összegét, meghatározza azt az alsó összeghatárt, amelynél nem lehet kisebb egy teljes öregségi nyugdíj, biztosítva *a még szükséges megélhetést*. Farkas András egy rövid cikkben foglalkozik azzal, hogy az öregségi teljes nyugdíj legkisebb összege mára már elveszítette gyakorlati jelentőségét. Egyrészt, a megállapított teljes öregségi nyugdíjak összege, még ha alacsony is, mára már jóval meghaladja ezt az értéket, másrészt, 2023. január 01-től megszűnt a kötődése az ennek a mértékéhez valamilyen módon korábban igazodó méltányos nyugdíjszerű juttatásoknak.¹⁵

Az Alkotmánybíróság 2005-ben vizsgálta a minimum öregségi nyugdíj összegének megállapítását, mértékét. Az indítványozó szerint, többek között, az öregségi nyugdíj legkisebb összegére vonatkozó rendelkezés sérti az egészséghez, a szociális biztonsághoz és az emberi méltósághoz fűződő alkotmányos jogokat, mert a minimálnyugdíj nem éri el a statisztikai adatok szerinti létminimumot, így a nyugdíjas az egészsége kárára tudja megélhetésének költségeit fedezni. Az állam nem tett eleget annak a kötelezettségének, hogy biztosítsa a nyugdíjasok számára a megélhetésükhöz szükséges ellátást.

Az Alkotmánybíróság a 857/B/2005. AB határozatában kifejtette, hogy értelmezésében a szociális biztonsághoz való jog tartalma az állami kötelezettségvállalásban megnyilvánuló jogot jelent. Az állam ezen kötelezettségének azáltal tesz eleget, hogy megszervezi és működteti a társadalombiztosítást és a szociális ellátórendszert. Az állami kötelezettség csak a megélhetéshez szükséges minimális szint vonatkozásában áll fenn, a szociális juttatások, támogatások és egyéb kedvezmények mértéke és módja alapvetően a nemzetgazdaság teherbíró képességének a függvénye, az Alkotmányból ezek nagyságára és módjára vonatkozó alkotmányos kötelezettség nem állapítható meg. Az államnak a polgárai felé fennálló kötelezettségei az Alkotmányban általános jelleggel szerepelnek, és nem jelentenek alanyi jogot egy bizonyos meghatározott jövedelem megszerzéséhez, vagy ellátásban való részesüléshez.

Megjegyezzük, hogy jelenleg a magyar, jogszabály által rögzített minimum öregségi nyugdíj olyan mértékű, amely sem a tisztességes időskori megélhetéshez, sem a szükséges megélhetéshez nem elegendő, és nincs olyan alkotmányos kötelezettség, amely alapján ennek összegét legalább a megélhetéshez szükséges mértékhez kellene igazítani. Ennek következtében, funkcióját mind e tekintetben, mind más juttatások viszonyítási alapjaként elvesztette.

¹⁵ Farkas András: Nyugdíjminimum: dermesztően alacsony összeg örökre? *HR Portál*, 2023. 09. 23. <https://www.hrportal.hu/hr/nyugdigminimum-dermesztoen-alacsony-osszeg-orokre-20230923.html>

2.5. Csökkenhet-e, vagy csökkenthető-e a folyó a társadalombiztosítási öregségi nyugdíj mértéke? A kérdés csak arra vonatkozik, hogy a már folyósított nyugdíjak összege csökkenthető-e, illetve csökkenhet-e akár nominálisan, akár reálértéken.

Az Alkotmánybíróság foglalkozott már ezzel a kérdéssel, a 26/1993. (IV. 29.) számú AB határozatban megfogalmazott álláspontja szerint nem következik az Alkotmányból, hogy az állampolgároknak alkotmányos joga volna az életszínvonal megőrzésére, illetőleg a nyugdíjak közötti arány fenntartására. A nyugdíjak és egyéb juttatások, járadékok emelésének mértéke alapvetően a nemzetgazdaság teherbíró képességének, a társadalombiztosítás állapotának, az érdekérvényesítést szolgáló intézményeknek és számos egyéb tényezőnek a függvénye, az Alkotmány vonatkozó rendelkezéseiből azonban az emelés mértékére, nagyságára vonatkozó alkotmányos kötelezettség nem állapítható meg.

Az Alkotmány keretei között – a szociális biztonsághoz való jog garantálása mellett – az állam, ha lehetőségei nem engedik, nem köteles a nyugdíjak és egyéb ellátások értékállandóságát megőrizni. Az öregség, rokkantság stb. esetére a megélhetéshez szükséges ellátásra való jogosultság biztosításával az állam alkotmányos kötelezettségének akkor is eleget tesz, ha az inflációs és egyéb negatív gazdasági jelenségek megfelelő figyelembevételével, de egyéb szempontokat is mérlegelve állapítja meg az ellátások emelésének évi mértékét.

Ugyanakkor lényeges megállapítása a határozatnak, hogy a nyugdíj – az Alkotmány rendelkezéséből következően – szerzett, vagy vásárolt jog annyiban feltétlenül, hogy *annak nominális mértékét az állam alkotmányosan nem csökkentheti.*

Egy később, 27/2013. (X. 9.) számú AB határozat is megfogalmazza, hogy az állampolgároknak nincs Alaptörvényben biztosított joga az életszínvonaluk megőrzésére, ez ugyanis egyebek között a nemzetgazdaság teherbíró képességének, a társadalombiztosítás állapotának, az érdekérvényesítést szolgáló intézményeknek és számos egyéb tényezőnek a függvénye. Az Alaptörvény *N)* cikk (1) bekezdése kifejezetten elő is írja az állam számára a kiegyensúlyozott, átlátható és fenntartható költségvetési gazdálkodás elvének érvényesítési kötelezettségét, amelyet - az *N)* cikk (3) bekezdés alapján az állami szervek is kötelesek tiszteletben tartani feladatuk ellátása során.

Más európai államokban is felmerült a nyugdíjak mértékének a csökkentése, ami nemzetközi szinten is megmérettetésre került. Téglási András egyik tanulmányában az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) egyedi ügyekben folytatott gyakorlatát vizsgálta, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó kiegészítő jegyzőkönyvek tükrében. Meg kell jegyezni, hogy a nyugdíjhoz, illetve öregkori ellátáshoz való jog nem szerepel az egyezményben, a tulajdonhoz való joggal kapcsolatban kerül sor többnyire vizsgálatára. Az EJEB a társadalombiztosítási nyugellátást vizsgálva arra jutott, hogy amennyiben az az 1. cikk (tulajdonhoz való jog) hatálya alá tartozó védelmet élvez (ha hozzájáruláson alapul, közvetlen kapcsolat van a hozzájárulás és juttatás között) ez is inkább csak a rendszerből származó ellátásra való jogot biztosítja, de nem egy meghatározott

összegben történő kifizetést. Ebből következőleg lehetséges, hogy válságos időszakban az állam *a nyugdíjak nominális összegének csökkentésére kényszerül*.¹⁶

3. A szülőtartás szabályozása hazánkban

Az Alaptörvény XVI. cikk (4) bekezdése a gyermekek szülei iránti felelősségvisselét fejezi ki annak előírásával, hogy a nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.

Ez a cikk azonban önmagában nem biztosít alanyi jogot a szülőtartásra, mert annak részletes szabályait külön törvény tartalmazza. Ez a kötelezettség megjelenik még a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény 14. §-ában is, amely szerint „a nagykorú gyermeknek *külön törvényben foglaltak* szerint tartási kötelezettsége áll fenn azon szülőjével szemben, aki magát önhibáján kívül nem képes eltartani.” Látható, hogy a családok védelméről szóló törvény is csak általánosságban rendelkezik a nagykorú gyermek szülőjével szemben fennálló tartási kötelezettségéről, a részletsabályokat külön törvényre bízva. A részletes szabályozás a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben (a továbbiakban: Ptk.) jelenik meg a XIII. cím, a Rokontartás normái között. A szülőtartásra vonatkozó konkrét rendelkezés a Rokontartás közös szabályai címet viselő XX. Fejezetbe van beágyazva, ebből következőleg, a szülőtartásra a rokontartás általános szabályai is vonatkoznak. A szülőtartásra jogosultság és kötelezettség mind ezek okán nem az Alaptörvény, hanem a Ptk. XX. fejezetében foglalt feltételrendszer alapján bírálható el.¹⁷

3.1. A Ptk. szülőtartásra vonatkozó szabályai és annak joggyakorlata. A Ptk. „A tartásra kötelezettek köre és a tartási kötelezettség sorrendje” címet viselő 4:196. § (2) bekezdése írja elő a szülőtartás kötelezettségét: „Tartási kötelezettsége áll fenn elsősorban a szülőnek a gyermekével és a nagykorú gyermeknek a

¹⁶ Téglási András: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának szociális biztonsággal kapcsolatos joggyakorlata. *Miskolci Jogi Szemle*, 2017., 2. Különszám, 592-593. o.

Lásd még: Téglási András: A szociális jogok (alapjog)védelmi szintjének csökkenése a gazdasági válság hatására - Avagy a jogrendszerek versenye "rückwärts"-ben (?) *Iustum Aequum Salutare*, 2016., 2. szám, 141-170. o. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/3956730>

¹⁷ Lásd még ehhez a BH2015. 131. szám alatt közzétett eseti döntést, illetve annak fejrészában található normaszzerű kinyilatkozást:

„A nagykorú gyermeknek a rászoruló szülőjével szemben az Alaptörvényben rögzített tartási kötelezettsége a családjogi törvényben részletesen meghatározott feltételek keretei között érvényesül”, valamint a BH2017. 18. szám alatt közzétett eseti döntést és a fejrészában normaszzerűen megjelenő mondatot:

„Az Alaptörvény XVI. cikkének (4) bekezdése nem biztosít alanyi jogot a szülőtartásra. Annak részletes szabályait, feltételeit a Ptk. rokontartásra vonatkozó XX. Fejezete tartalmazza.”

A jogesetben a felperes szülő hivatkozott az Alaptörvény idézett bekezdésére, mert a Ptk. szabályai alapján az első és másodfokú bíróság nem találta keresetét megalapozottnak. A felperes szerint, a hivatkozott alaptörvényi rendelkezés önmagában alapot ad a felperes keresetének teljesítésére.

A BH-k idézéséről és fejrészüket érintő elemzésről lásd Zódi Zsolt: A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben. *MTA Law Working Papers*, 2014., 1. szám, Budapest, ISSN 2064-4515., 48-49. o.

http://real.mtak.hu/18350/1/mta_law_workig_paper_2014_01_zodi_zsolt.pdf

rászoruló szülőjével szemben.”

A szülőtartásra irányuló perekben az eljáró bíróságok először a szülőtartásra való jogosultság feltételeit vizsgálják. A Ptk. 4:194. § (1) bekezdése szerint, rokonaival szemben az jogosult tartásra, aki magát önhibáján kívül nem képes eltartani, és akinek tartásra kötelezhető házastársa, volt házastársa vagy volt élettársa nincs.

A rokontartásra való jogosultságnak tehát a felhívott bekezdés alapján, több elemből álló feltételrendszere van: a jogosult nem képes magát eltartani, amit a következetes ítélkezési gyakorlat a tartásra való rászorultsággal azonosít; a rászorultság tekintetében a jogosultat önhiba nem terheli; és nincs olyan házastársa, volt házastársa vagy volt élettársa, aki a tartására kötelezhető.

A tartásra jogosult elsősorban házastársától, volt házastársától, élettársától kivételesen volt élettársától¹⁸ követelhet tartást, nagykorú gyermekével csak akkor fordulhat szembe, ha a sorrendben előbbre álló kötelezettől valamilyen oknál fogva nem jutott tartáshoz, avagy az általa nyújtott tartás a megélhetéséhez szükséges összeget nem éri el.¹⁹ A nagykorú gyermek tartási kötelezettségének vizsgálata addig nem merülhet fel, amíg a tartásra kötelezettek sorában őt megelőző személyek tartási kötelezettsége nem került vizsgálatra.

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) alapján kialakult ítélkezési gyakorlat a rászorultságot objektív körülményként értékelte és ezt a Ptk. szabályozása is átvette. A törvényi feltételek közül a rászorultság fennállása a tartásra jogosultság objektív feltétele, ennek bizonyítása a jogosultat terheli.²⁰ A következetes bírói gyakorlat szerint akkor állapítható meg a rászorultság, ha a tartást igénylő jogosult nem rendelkezik olyan jövedelemmel vagy vagyontárggyal, amelyből saját megélhetését - a mindennapi indokolt szükségleteit, lakhatása, élelmezése, a ruházkodása költségeit, betegsége esetén a gyógykezelésére fordított kiadásait - teljesen vagy részben biztosítani képes.²¹

A rászorultságot rendszerint az idézi elő, hogy a jogosult nem rendelkezik elégséges jövedelemmel (munkabér, segély, társadalombiztosítási juttatás, stb.) és nincs olyan vagyona (lakás, kocsi, ingóságok, stb.) amelyből a tartását megfelelően, a szükséges mértékben lehetne biztosítani. A rászorultság körében a

¹⁸ Ptk. 4:86. § (1)-(2) bekezdés

¹⁹ A BH1975. 312. szám alatt közzétett ügyben a volt házastárs nem tudott megfelelő tartást nyújtani, ezért került sor a gyermek perlésére szülőtartás iránt.

²⁰ Barzó Tímea rámutat, hogy a nyugdíjkorhatár elérése önmagában nem alapozza meg a tartásra való jogosultságot. A tartást kérő szellemi, fizikai állapota is vizsgálatot igényel. Más a megítélése annak, akinek egészsége megromlott, emiatt munkaképessége csökkent, mint annak, aki bár munkaképes állapotban van, mégis megélhetésének terhét gyermekeire kívánja hárítani. Barzó Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Budaapest, Patricínium Kiadó, 2017., 498. o.

²¹ BH2015. 131.

Nem szorul rá ugyanis a tartásra az a szülő, aki ugyan híján van az önmaga ellátásához elegendő jövedelemnek életkora vagy egészségi állapota miatt, de olyan ingó vagy ingatlanvagyonra van, amelynek értékesítése vagy hasznosítása rászorultságának csökkentése vagy megszüntetése érdekében tőle elvárható.

A jogosulttól csak olyan mértékben követelhető meg a személyes szükségleteit szolgáló, megszokott életviteléhez tartozó vagyontárgyak értékesítése, hasznosítása, amely a saját életvitelét hátrányosan nem érinti, lásd ehhez a Kúria Pfv. 20.341/2021/10. szám alatt közzétett eseti döntését.

bíróságok valamennyi körülményt értékelik, a kérelmező egészségi állapotát, életkorát, jövedelmi, vagyoni viszonyait.

A jogosult oldaláról önmagában a rászorultság megállapítása a tartási jogosultságot még nem alapozza meg, ehhez az is szükséges, hogy a rászorultság kialakulásában, fennállásában önhiba ne terhelje. Az ítélkezési gyakorlat szerint, az önhiba vizsgálata egy szubjektív elem. Az egységes és következetes bírói gyakorlat az önhibát a rászorultsággal összefüggésben értelmezi: az önhiba a rászorultság körében szubjektív tényező, a felelősségnek a felróhatóságot el nem érő foka, a jogos és jogellenes magatartások között foglal helyet. E magatartás megvalósulását a jog nem tekinti jogellenesnek, de nem is biztosítja azt a védelmet, amit a jogos magatartásokhoz fűz. Az önhiba mindig a konkrét eset körülményeihez igazodva, értékelhető.²² E körben vizsgálandó, hogy a jogosult társadalmilag elvárható magatartást tanúsított-e annak érdekében, hogy végezzen munkát, ha nem végez, vagy végzett munkát, annak mi az oka, idős kora, egészségi állapota,²³ vagy egyéb, igazolható okok. Az eljárás során vizsgálnia kell azt is, hogy a tartást kérő önhibáján kívül jutott-e abba a helyzetbe, hogy tartásra szorul²⁴, pl. jövedelmét a szükséges és indokolt megélhetési költségeire fordítja-e, csak az ehhez szükséges mértékben költekezik-e,²⁵ valamint a megromlott egészségi állapota, amely miatt kiadásai jelentősen növekedtek, felelőtlen magatartásának a következménye-e.²⁶

Önhibának minősíthető az is, ha a tartásra jogosult a hasznosítható vagyonával nem úgy rendelkezik, hogy az a megélhetését biztosítsa (pl. elajándékozta), vagy nem tesz meg mindent az önálló jövedelem megszerzéséért.²⁷

²² Lásd BH2019. 205. számon közzétett jogeset indokolását.

²³ Lásd ehhez a Fővárosi Törvényszék Pf. 636.488/2022/12. szám alatt közzétett döntését, amelyben a bíróság alaposan vizsgálta, hogy a nem nyugdíjaskorú felperes miért nem létesít munkaviszonyt, miért nincs megfelelő jövedelme. Hasonló okból nem került megállapításra felperes rászorultsága a Kúria Pfv. 20.039/2020/10. szám alatt közzétett eseti döntésében.

²⁴ Önhibának minősülhet, ha a jogosult nem létesít munkaviszonyt, bár erre módja lenne, illetve nem hasznosítja ingatlanát, noha ez tőle elvárható lenne. Felperes indokolatlanul vett fel hiteleket, azokat nem fizette vissza. A tulajdonát képező ingatlanokat értékesítette, az adósságokat nem fizette. Orosházi Járásbíróság P. 20.132/2019/25. számú döntése és a Gyulai Törvényszék Pf. 25.269/2020/14. számú döntése.

²⁵ A BH2017. 18. szám alatt közzétett eseti döntésben megállapítást nyert, hogy a felperes részére folyósított havi 300 000 forint öregségi nyugdíj és az 52 434 forint magánnyugdíjpénztári járadék együttes összege, a havi 352 434 forint kellő fedezetet nyújt indokolt szükségleteinek kielégítésére. Azonban a felperes havi bevételeiből fedezett kiadásainak két jelentős tétele a leánya tulajdonában álló ingatlanra felvett hitel havi 190 926 forint törlesztőrésze és leánya külföldön folytatott tanulmányaira tekintettel folyósított havi 77 550 forint támogatás, melyek együttes összege a felperes nyugdíjának közel 2/3 részét felemészti. Emiatt került felperes abba a helyzetbe, hogy rendszeres havi jövedelme nem fedezi szükséges és indokolt megélhetési költségeit. A felperes tartásra szorultsága tehát önhibájának következménye. A Kúria álláspontja szerint, a szülőtartás nem szolgálhatja azt a célt, hogy ezáltal a felperes a másik nagykorú gyermekét támogassa.

²⁶ Lásd ehhez a Kúria Pfv. 21.744/2019/3. szám alatt közzétett eseti döntését.

²⁷ A BH2019. 205. szám alatt közzétett eseti döntésben a bíróság megállapította, hogy felperes objektíve rászorul a tartásra. Azonban felperes önhibájaként értékelte, hogy a peradatok szerint jövedelme csökkenése, lakhatásának elvesztése a saját (felróható) magatartásának következménye volt, és a kialakult helyzet elkerülése érdekében sem tanúsított az adott helyzetben elvárható magatartást. Magánkölcson telt fel, amit nem fizetett vissza, emiatt ingatlanát elárverezték. A felperes a lakhatását tehát azért veszítette el, mert jelentős összegű kölcsönket vett fel és tartozását

A tartási kötelezettségnek a jogosult oldaláról fennálló további törvényi feltétele, a tartásra szoruló szülő érdemteleniségének hiánya.²⁸

A Ptk. 4:194. § (2) bekezdése szerint érdemtelen a tartásra az a nagykorú, aki a tartásra kötelezettel vagy vele együtt élő hozzátartozójával szemben olyan súlyosan kifogásolható magatartást tanúsít vagy olyan életvitelt folytat, amely miatt tartása a kötelezettől – figyelemmel a jogosult és a kötelezett kapcsolatának jellegére és a kötelezett magatartására is – nem várható el.²⁹ A (3) bekezdés alapján, ha a szülő a tartási, gondozási és nevelési kötelezettségének eleget tett, a gyermek csak a vele szemben tanúsított kirívóan súlyos magatartás esetén hivatkozhat a szülő érdemteleniségére.

A kötelezett oldaláról a tartás megállapításának feltétele a Ptk. 4:195. § alapján³⁰ a tartási képesség fennállása, az, hogy a tartás a saját szükséges tartását, vagy a tartás sorrendjében a jogosultat megelőző személy tartását ne veszélyeztesse.³¹

A szülőtartási kötelezettség megállapításának tehát mind a jogosult oldalán, mind a kötelezett oldalán vannak feltételei, a tartásra kötelezett teljesítőképessége is szükséges feltétel, így, ha a jogosult oldalán fenn is állnak a megkívánt feltételek, de a kötelezett nem képes a tartásra, a kereset elutasításra kerül.³²

Összességében a szülőtartási kötelezettségnek egy több elemből álló feltételrendszere van, a Ptk mind a jogosult, mind a kötelezett oldalán kritériumokat határoz meg, amelyek konjunktívak: bármely feltétel hiányban a tartási kötelezettség nem állapítható meg.

A Ptk. 4:205. §-a rendelkezik a tartás mértékéről. A bíróság a tartás mértékét a jogosult indokolt szükségletei és a kötelezett teljesítőképessége alapján határozza meg. A jogosult indokolt szükségletei körében megélhetésének indokolt költségeit kell a törvény alapján figyelembe venni. Az idős kora, betegsége, fogyatékosága vagy más ok miatt gondozásra szoruló szülő tartásának kötelezettsége a gondozásának és ápolásának költségeire, továbbá az azokkal kapcsolatos más

nem fizette vissza. Egyéb kölcsönök miatt a nyugdíját 50%-os mértékű letiltás terheli, azonban a letiltás okát, annak indokoltságát nem bizonyította, amit terhére kell értékelni. A felperes a rokонтartás konjunktív feltételei közül a rászorultságát - a tényhelyzet kialakulásában való magatartása (önhiba) miatt - nem tudta bizonyítani.

²⁸ A Fővárosi Törvényszék Pf. 636.488/2022/12. szám alatt közzétett eseti döntésében megállapította az érdemteleniséget, amely a szülőtartási kereset elutasításának egyik oka volt.

²⁹ Az érdemteleniségként értékelte a bíróság azt, hogy a felperes a perbeli gyermekek irányában nem a társadalmilag elvárható szülői magatartást tanúsította, melyek az alpereseket mélyen érintett.

Orosházi Járásbíróság P. 20.132/2019/25. számú és a Gyulai Törvényszék Pf. 25.269/2020/14. számú döntése.

³⁰ „Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, nem köteles mást eltartani, aki ezáltal saját szükséges tartását vagy a tartás sorrendjében a jogosultat megelőző személy tartását veszélyeztetné.”

³¹ A sorrendiség betartását hangsúlyozza az az eseti döntés, amely kifejti: „a szülőtartás megszüntetésének van helye, ha a szülő ugyan változatlanul tartásra szorul, azonban a tartásra köteles gyermeke időközben - örökbefogadás folytán - kiskorú gyermekéről gondoskodik és saját, illetve kiskorú gyermeke megélhetésének veszélyeztetése nélkül szülője eltartásának már nem tud eleget tenni, különös tekintettel arra is, hogy a tartásra jogosultság sorrendjében a gyermek a többi rokont megelőzi” (BH2015. 255.).

³² Alperes a felperes tartására nem volt teljesítőképés, emiatt került sor a szülőtartási kereset elutasításra a Kúria Pfv. 21.968/2017/6. szám alatt közzétett ítéletének alapjául szolgáló ügyben.

szükséges szolgáltatásokra is kiterjed.

Ha a jogosult a tartásra részben szorul rá, tartáskiegészítés illeti meg. A kötelezettel szemben érvényesíthető összes tartási igény a kötelezett jövedelmének felét nem haladhatja meg.

A perben a szülőt, mint jogosultat terheli kiadásainak, tényleges szükségleteinek számszerűsítése és bizonyítása. Nem releváns hivatkozásként az emberhez méltó élet meghatározás, a statisztikai létminimum meghatározás, ezek elvi (általános) jellege miatt. A szülőnek saját, egyéni szükségleteit (pl. ételmezése, ruházódása, lakhatása, gyógyszerei, kezelése, stb.) kell bizonyítania, ezt a kötelezettségét egy általános hivatkozás nem pótolja. A per során a szülő jövedelmét, vagyoni viszonyait is vizsgálja a bíróság. Szülőtartásnál figyelembe kell venni az érintett korát, egészségi állapotát, hogy esetlegesen gondozásra, ápolásra szorul-e, stb.³³

Évtizedekre nyúlik vissza az a bírói gyakorlat, hogy a jogosult megélhetéséhez szükséges tartás nem jelent szűkös tartást, különösképpen akkor nem, ha a tartásra kötelezett kereseti, jövedelmi viszonyai és teljesítőképessége - az életszínvonal általános emelkedésének megfelelően - a szülő számára is magasabb életszínvonalat tenne lehetővé. A szülő szükségleteinek felmérésénél tekintettel kell lenni arra is, hogy a megélhetéshez a gondozás, ruházódás és a kulturális igények kielégítése is hozzátartozik.³⁴

A közzétett és megvizsgált jogesetek kisebb részében merült fel az, hogy a tartást kérő szülő azért szorul tartásra, mert öregségi nyugdíja nem fedezi szükséges megélhetését. Az érintett esetekből kettőnél bebizonyosodott, hogy a kérelmező aktív korában önhibájából nem dolgozott, nem szerzett elegendő szolgálati időt a magasabb nyugdíjhoz.³⁵ Egy olyan eset volt, amikor a kérelmező megfelelő öregségi nyugdíjjal és magánnyugdíjpénztári járadékkal is rendelkezett, a tartásra szorulását és egyben az önhibát az okozta, hogy nyugdíjjövedelmének jelentős részét nem saját tartására fordította, hanem másik, nagykorú gyermekét támogatta indokolatlan mértékben.³⁶ Egy ügyben a felperesi rászorultság érdemben nem került mélyebben vizsgálatra, alperes teljesítőképességének hiánya miatt.³⁷

3.2. Hamadik személy igényének érvényesítése a szülőtartásra kötelezettel szemben. A Ptk. 4:208. § (1) bekezdése szerint, a szülőt illető tartás iránt a szülő érdekében – egyetértésével – a járási hivatal is indíthat pert.

Az eltartásra jogosult szülő számára a Ptk. ezzel segítő kezet nyújt az igényérvényesítésben arra az esetre, ha támogatásra szorul, de gyermeke nem gondoskodik róla, és önmaga nem képes valamely okból a perindításra.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról szóló 2016. évi LXXVII. törvény 2016. július 01-től egy másik rendelkezést is beiktatott a Ptk.-

³³ Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleménye 2017.EI.II.JGY.P.1. a rokонтartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról, 9. o.

³⁴ BH1975. 312.; BH1981. 230.

³⁵ Kúria Pfv. 21.744/2019/3.; BH2019. 205.

³⁶ BH2017. 18. .

³⁷ Kúria Pfv. 21.968/2017/6.

ba, a 4:208. §-t kiegészítette egy új (1a) bekezdéssel:

„Aki a tartásra rászorult szülő szükségleteinek ellátásáról a tartásra köteles gyermek helyett anélkül gondoskodik, hogy erre jogszabály vagy szerződés rendelkezése alapján köteles lenne, az indokoltan nyújtott ellátás ellenértékének megtérítését az ellátás nyújtásától számított egyéves jogvesztő határidőn belül követelheti a tartásra kötelezhető gyermektől.”

Ez az új szabály független a Ptk. 4:208. § (1) bekezdésében foglaltaktól, ahol a járási hivatal közvetlenül a szülő részére nyújtandó tartás iránt indítja a pert.

A módosítás a szülőtartás jogosulti oldalát bővíti, újabb személyi kört vonva be a gyermekkel szembeni igényérvényesítésre jogosultak körébe, méghozzá olyan személyeket, akik ténylegesen tartást nyújtottak a szülő részére, a nélkül, hogy ez kötelezettségük lett volna.

Itt elsősorban olyan harmadik személyekről van szó, mint pl. az állami, egyházi fenntartású intézmények, akik nem térítésmentes ellátás keretében gondoskodnak az idős, vagy rászorult emberekről, és az ellátásban részesülő személy az ellátás ellenértékét nem, vagy csak részben tudja finanszírozni. Emiatt, a ki nem fizetett térítési díjat követelheti az intézmény a tartásra kötelezhető gyermektől.

A harmadik személy csak az *indokoltan nyújtott tartást*, ami feltehetően megfelel a Ptk. 4:194. § (1) bekezdése szerinti, már ismertetett kritériumnak, követelheti. Az indokoltan nyújtott tartás ellenértéke az ellátás nyújtásától számított korlátozott időn belül, ami egyéves jogvesztő határidő, követelhető a tartásra kötelezett gyermek(ek)től. Vélhetően a jogszabály ezzel azt kívánta elérni, hogy a tartásra kötelezett minél hamarabb szerezzen tudomást a más általi tartásról, és annak igényéről, ne fordulhasson elő egyrészt az, hogy hosszabb időn keresztül, akár évekig tartó indokolt tartás ellenétékét utóbb, egy jelentősebb összegben követeljék, másrésztől, intézkedéseket tehessen saját maga is.

Miután a perindítást a Ptk. a rokонтartás közös szabályai között helyezte el, feltételezzük, hogy a járási hivatal által közvetlenül a szülőtartás iránt, illetve harmadik személy részéről az általa nyújtott indokolt tartás megtérítése iránt indított perekben is vizsgálni kell a szülőtartás fentebb ismertetett konjunktív feltételeit:

- a tartási kötelezettség sorrendjét,
- a szülő rászorultságát,
- az önhiba hiányát,
- az érdemtelenység hiányát,
- a tartásra kötelezett tartási képességét.

Megjegyezzük, hogy a Ptk. módosítással közel azonos időszakban került sor a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (a továbbiakban Szt.) módosítására is. Az egyes szociális és gyermekvédelmi tárgyú törvények módosításáról szóló 2016. évi CLXVI. törvény beiktatta a 117/D. §-t, amely 2017. január 1-jével lépett hatályba. Az Szt. érintett rendelkezései kölcsönhatásban vannak a Ptk. most idézett, új perindítási szabályával.

A tartós bentlakásos intézményi ellátás esetén a fenntartó a személyi térítési díj és az intézményi térítési díj közti különbözetet - ha azt más személy nem vállalja - az ellátott gyermekeitől kérheti, elsődlegesen megállapodás alapján, ha pedig a

megállapodás nem jön létre, a bíróságtól a *Ptk., rokontartásra irányadó szabályai alapján*, a tartásra köteles és képes gyermek kötelezettségével és képességével arányosan. A módosító törvény indokolása az Alaptörvény, a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény és a *Ptk.* már hivatkozott, szülőtartásra irányuló normáira utal a változtatás háttereként.

Az Szt. szerint a személyes gondoskodást nyújtó ellátásokért térítési díjat kell fizetni. A térítési díj összegének meghatározásakor kötelező jelleggel az ellátott saját jövedelme és vagyona vehető figyelembe.

A Szt. alapján, ha az ellátottnak sem a jövedelme, sem a vagyona nem fedezi az intézményi térítési díjat, illetve más személy sem vállalta önkéntesen annak megfizetését, az intézményvezető az ellátott nagykorú gyermekénél, gyermekeinél kezdeményezi megállapodás kötését az intézményi térítési díj és a ténylegesen teljesített térítési díj közötti díjkülönbözet megfizetése céljából. Ha nem jön létre megállapodás, a díjkülönbözet bírósági úton követelhető az ellátott szülő nagykorú gyermekétől, gyermekeitől a *Ptk.* felhívott szabálya szerint.

Az Szt. módosításához fűzött indokolás igazolni látszik azon felvetésünket, hogy a perben a rokontartás közös szabályai is irányadóak, azaz a szülőtartás konjunktív feltételeit vizsgálni kell:

„A perben a tartásra köteles állapot és a tartásra való képesség megítéléséhez szükséges valamennyi körülményt a bíróság vizsgálja [...], amit egy tartási perben figyelembe kell vennie. Ennek megfelelően többek között jelentősége van annak, hogy a nagykorú gyermek tartásra képes-e, a szülő nagykorú gyermeke valóban kötelezhető lenne-e a szülője eltartására, a szülő a tartásra nem érdemtelen-e.”

A per kimenetele nem érinti az ellátott szülő intézményi tartását és gondozását. Amennyiben a gyermek tartási kötelezettsége nem kerül megállapításra, akkor a szülő jövedelme fedezi továbbra is tartást, az jövedelmének max. 80%-áig állapítható meg.

Összegzés

A nemzetközi és sajnos a magyar demográfiai adatok is azt mutatják, hogy csökkenőben van a munkaképeskorú lakosság, ugyanakkor növekvőben a nyugdíjaskorú lakosság száma. Az ezzel járó externális hatások azt a jövőképet támasztják alá, hogy a teljes öregségi nyugdíj mértéke a jövőben csökkenhet. Egyre kevesebb aktív korú fogja majd eltartani az egyre több nyugdíjast, kevesebb befizetésből nem lehet ugyanannyi, vagy több kifizetést teljesíteni. A kérdés az, hogy ez csak a folyó nyugdíjakra lesz hatással, vagy már a kezdő nyugdíjakra is.

Az időskori elszegényedés veszélye fokozotabban érinti majd a szürkegazdaságban dolgozókat, továbbá az ún. atipikus munkavállalókat, önfoglalkoztatókat (társas vállalkozás, egyéni vállalkozók), akik minimálbért keresnek szinte teljes életpályájuk alatt. Az ő kezdő nyugdíjuk a minimál szintű átlagkeresetükhöz fog igazodni, kilátásaikat a várható csekély mértékű emelések tovább ronthatják. Az ő időskori elszegényedésüket ellensúlyozhatja az, hogy bár járulékot minimálbér után fizettek, jövedelmük ettől magasabb volt, így lehet aktív kori felhalmozásuk.

Magyarországon jelenleg nincs olyan garantált összegű minimum öregségi nyugdíj, ami ha nem is a megfelelő, de legalább a szükséges megélhetést biztosítaná. Az államnak nem kötelessége a szükséges öregkori megélhetést biztosítani.

Természetesen, egy megfelelő, garantált minimumnyugdíj sem zárná ki, hogy bizonyos élethelyzetekben az időskorú szülő ne szorulna kiegészítő tartásra, de csökkenthetné általában az elszegényedők számát. Az idősödő emberek egyre nagyobb pénzügyi kockázatokkal szembesülnek, például az egészségügyi ellátás és különösen a tartós ápolás-gondozás iránti igény miatt.

A nyugdíjak emelésére és annak mértékére sincs alaptörvényi szintű garancia. Nemzetközi példák vannak arra, hogy bizonyos gazdasági kényszerűségek között, akár a nyugdíjak nominális értéke is csökkenthető.

Hazánkban van lehetőség az önkéntes előgondoskodásra, a kiegészítő nyugdíjpillérben többféle intézmény közül lehet választani. Ezek potenciálisan alkalmasak arra, hogy olyan kiegészítő nyugdíjat biztosítsanak, amely támogatja az időskori megélhetést, van életjáradék választására lehetőség és nincs korlátozva a befizethető összeg. Az állam adókedvezményrel (ez azonban szelektív, csak a preferált intézményekhez kapcsolódik, a munkáltatók ösztönzése pedig teljesen hiányzik) igyekszik serkenteni a lakosságot a nyugdíjas évekről való előgondoskodásra, aminek van ugyan ösztönző hatása (pl. nyugdíjcélú életbiztosítások számának növekedése), azonban (különböző részadatok állnak csak rendelkezésre, nincs átfogó statisztika), az arra predesztinált foglalkoztatottak mégsem a kívánatos mértékben élnek e lehetőségekkel.

Szülőtartás szempontjából hangsúlyozni szükséges azt is, hogy az időskori előgondoskodás nem kötelező, így ennek hiánya nem róható a szülő terhére.

Mindezen tényezőkre figyelemmel, a jövőben van esélye annak, hogy egy nyugdíjaskorú szülő, csekély öregségi nyugdíja miatt, önhibáján kívül tartásra szorul majd. Amennyiben pedig a gyermek tartásra képes, de önként nem teljesíti kötelességét, és a szülő nem érdemtelen, a családjogi szabályok alapján, bírósági úton is kikényszeríthető e kötelezettség teljesítése. Mindaddig, míg ez az egyedi esetek szintjén mozog, nincs baj, viszont ha a szülőtartásra szorultság tömeges méreteket ölt, annak komoly társadalmi, gazdasági, stb. hatásai lesznek.

Irodalomjegyzék

- Barzó Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Budapest, Patricínium Kiadó, 2017.
- Csiki Gergely: Ez az adat sokkolja igazán a magyar nyugdíjasokat. *Portfolio*, 2021. augusztus 26.
- <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20210826/ez-az-adat-sokkolja-igazan-a-magyar-nyugdijasokat-497938>
- Drinóczi Tímea: Szociális jogok. in: *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jakab András - Könczöl Miklós - Menyhárd Attila - Sulyok Gábor szerk.), 2019. 08. 06.
- <http://ijoten.hu/szocikk/szocialis-jogok>

- Farkas András: Nyugdíjminimum: dermesztően alacsony összeg örökre? *HR Portál*, 2023. 09. 23.
 - <https://www.hrportal.hu/hr/nyugdijminimum-dermesztoen-alacsony-osszeg-orokre-20230923.html>
 - Süle-Szigeti Bulcsú: A magyar nyugdíjrendszer az egyik legbőkezűbb Európában, de ez is kevés! *Bankmonitor*, 2020. 11. 25.
 - <https://bankmonitor.hu/mediatar/cikk/a-magyar-nyugdijrendszer-az-egyik-legbokezubb-europaban-de-ez-is-keves/>
 - Téglási András: A szociális jogok alkotmányos védelme – különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019.
 - Téglási András: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának szociális biztonsággal kapcsolatos joggyakorlata. *Miskolci Jogi Szemle*, 2017., 2. Különszám.
 - Téglási András: A szociális jogok (alapjog)védelmi szintjének csökkenése a gazdasági válság hatására - Avagy a jogrendszerek versenye "rückwärts"-ben (?) *Iustum Aequum Salutare*, 2016., 2. szám
 - <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3956730>
 - Zódi Zsolt: A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben. *MTA Law Working Papers*, 2014., 1. szám. ISSN 2064-4515.
http://real.mtak.hu/18350/1/mta_law_workig_paper_2014_01_zodi_zsolt.pdf
-